

Katona Tamás

Vannak személyiségek, akik szinte önálló intézményt alkotnak egy-egy szakmában. Ilyen személyiség volt a 81 évesen elhunyt Katona Tamás. Akik ismerték, akik együtt dolgoztak vele, soha nem felejtik el páratlan műveltségét, széles látókörét, remek előadókészségét s mindezekkel párosult megnyerő személyiségét és időnként csípős humorát, finom iróniáját.

Családi örökségében a magyar középosztály legjobb hagyományai egyesültek, s alig volt olyan szeglete a Kárpát-medencének, ahol ne talált volna szegről-végről rokonokra. Büszke volt erdélyi és partiumi gyökereire, de ugyanilyen szívesen emlegette nagyapját, Halász Imrét, a Nyugat egyik szerzőjét is. Gyermekként élte át és túl a második világháborút, tanúja volt az általa olyannyira szeretett budai vár 1944–1945-ös ostromának és pusztulásának, az azt követő újjáépítésnek. Gimnáziumi tanulmányait az érseki katolikus gimnáziumban végezte, majd az egyetemen 1950–1955 között magyar–arab–könyvtár szakon végzett. Tanította Germanus Gyula, s ekkor kötött életre szóló barátságot Antall Józseffel. Szívesen anekdotázott egyetemi kirúgásáról („A tanfegyelmet nyaksál viselésével lazította” – állt az indoklásban), majd a végzést követő könyvtárosi pályafutásáról. (Mindig büszkén emlegette, hogy ő hozta létre Bicskén Magyarország első cigánytelepi könyvtárát. Ugyanilyen büszke volt arra is, hogy a Kárpát-medencének nincs olyan magyarlakta települése, ahol amatőr néprajzusként ne járt volna.)

Az 1960-as évektől a Magyar Helikon, majd az Európa Kiadónál volt szerkesztő és műfordító. Rengeteget fordított németből és angolból; az utóbbi nyelven különösen az Agatha Christie-krimik fordítása állt közel a szívéhez. Az 1970-es évek elején az Európa, illetve a Helikon jelentős részben az ő kezdeményezésére indította meg a magyar népszerű forráskiadás mindmáig legjobb sorozatát, a mintegy ötven kötetből álló *Bibliotheca Historica*t. Ennek szerkesztőbizottságában olyan személyiségekkel dolgozott együtt, mint Dercsényi Dezső, Györffy György, Klaniczay Tibor, Szűcs Jenő, Szakály Ferenc, Stoll Béla, Zolnay László; közülük Szakály Ferencsel elválaszthatatlanul jó barátok (és teniszpartnerek) is lettek egymással. Szintén az ő szerkesztésében indult a *Pro Memoria* sorozat, amelyben a *Bibliotheca Historica* egyes köteteinek népszerű kiadásai mellett ő adta közre Orbán Balázs „Torda város és környéke” című munkáját, s tucatnyi más fontos művelődéstörténeti kötetet.

De a szíve igazából nem a magyar közép- vagy kora újkorért, hanem 1848–1849-ért dobogott. Az aradi vértanúk perét bemutató, először 1979-ben megjelent, összesen három és fél kiadást megért dokumentumkötete valóságos historiográfiai fordulópontot jelzett a szabadságharc hadtörténetének kutatásában. De ő adta ki újra, remek bevezetőkkel és alapos jegyzetekkel, a korábbi közlések hiányait vagy tévedéseit korrigálva Klapka György, Vukovics Sebő és természetesen a szívének oly kedves Görgei Artúr emlékiratait. Ez utóbbit újra is fordította, bevezető tanulmánya pedig Görgei pályájának egyik legjobb, de mindenképpen legszellemebb összefoglalójává sikeredett. Nevéhez fűződik az ozorai diadal, illetve a Buda 1849-es visszavételének dokumentációját tartalmazó két kötet szerkesztése is.

De Katona Tamás történészként nem csupán szorgalmas forráskiadó és -feltáró személyiség volt. Senki nem tudott olyan élvezetesen és megragadóan beszélni a nagy év eseményeiről és személyiségeiről, mint ő. Az Eötvös Kollégiumban tartott speciális kollégiumokon, a József Attila Tudományegyetemen, illetve a Károli Gáspár Református Egyetemen tartott szemináriumain és előadásain hallgatók tucatjaival szerettette meg a korszakot, s ugyanez mondható azokról az előadásokról, amelyeket szerte az országban százszámra tartott, s amelyeknek ízes, szépen formált mondatai különös egyéni jelleget kölcsönöztek. Egykori tanítványai közül tucatnyira tehető azok száma, akik az ő hatására (is) lettek e korszak kutatói. 2003-tól, immáron nyugdíjasként volt az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa.

Ráday Mihállyal közös televíziós sorozatukban a korszak szereplőinek sírjaira, emléktábláira, lakóépületeire, szobraira hívták fel a nagyközönség figyelmét, s rengeteg pusztuló síremléket óvtak meg ily módon az enyészettől. Később, a 2000-es évektől kezdve immáron a Nemzeti Kegyeleti Bizottság egyik legaktívabb munkatársaként folytatta e munkát.

A rendszerváltozást követő évtizedben a politikában is kipróbálta magát. Az első szabadon választott országgyűlés MDF-es képviselőjeként lett az Antall-kormány külügy, majd miniszterelnökségi államtitkára, majd 1994–1998 között az I. kerület polgármestere, 2000–2002 között varsói nagykövet. Élete egyik legnagyobb teljesítményének tekintette, hogy 1998-ban a budai Várban felállították Görgei Artúr újraöntött lovas szobrát.

Számos társadalmi és civil szervezetnek volt tagja, tisztségviselője vagy elnöke. Azok közé tartozott, akiket bármikor fel lehetett hívni, bármikor meg lehetett keresni. Az utóbbi hónapokban elhatalmasodó betegségét a rá jellemző derűs nyugalommal viselte. „Itt néhai Katona Tamás” – vette fel a telefont, s szinte szabódott, ha a kezelése miatt át kellett tennie egy megbeszélte vagy tervezett találkozót.

Szerette az életet, s tudta jól élni azt. Hihetetlen klasszikus zenei gyűjteménye volt, s ugyanilyen szenvedéllyel gyűjtötte az 1945 előtti magyar filmeket is. Valóságos élő lexikonja volt a két világháború közötti magyar filmművészetnek és színészetnek, de ugyanígy képes volt bármikor felmondani a gothai almanachot vagy a második világháborús német csatahajók elnevezéseit és típusait. Minden érdekelte, ami a kultúrával összefügg, s szinte nem volt a humán tudománynak olyan ága, amelyhez ne tudott volna hozzászólni, s amelyről ne lehetett volna őt kérdezni. Most már őt sem kérdezhajjuk. Isten Veled, Tanár Úr, Isten Veled, Tamás!

Hermann Róbert